

Captatio benevolentiae

NICK ELSDORF

Lehetne éppenséggel közel-keleti is, hiszen e hasábokat időről-időre k. und k. szellőcskék lengik majd át, Bécsből pedig, akárhogya is nézzük, Budapest a legközelebbi Kelet. (Ezért is indul itt a Délből és a Nyugatiból hozzánk a vonat.)

A „császári” és „királyi” jelzők hallatán a jól hegyezett fül nosztalgiát sejdít. Megnyugtatóan mondom: pusztán földrajzi értelemben használok őket. Royalista vágyaim még odáig sem terjednek, hogy a vissza-visszatérő nagy magyar címerharcban a Vörös Csillag mozi újbóli megkoronázásáért zajongjak.

Az utóbbi két évben tudományos vendégmunkásként a császárvárosban élek, ám sűrűn hazajárok. Vonzanak „se rokonaim”, „se ismerőseim”, és ideköt az intézet, az egyetem, ahol dolgozom. Életem átmenetileg a rozsdamarta vasfüggöny két oldalán zajlik. Majdnem akadálytalanul bújhatok már át alatta, így nem kell, mint eddig, örökké tágrányított szemmel kukucskálnom át a réseim. Borzongó honvágygal Bécsből, rácsodálkozó irigységgel szülővárosomból.

BÉCSI ÉN

Nemsokára 38 éves és 8 hónapos leszek. Béccsel kora gyermekkorom óta kiegyensúlyozott a kulturális viszonyom. Rántothúsként ismertem meg, még tizenöt esztendősem voltam, amikor megengedte, hogy mozgólépcsőkkel felszerelt aluljáróiért lelkesedjem, és Coca-Cola-mámorba is itt estem először. Családom nem rendelkezett bécsi lerakkal, szüleimhez – lévén október után is vezető szeptembriak – nem érkeztek megkönnyebbült telefonhívások a határon túlról: „végre itt vagyunk”, „végre sikerült továbbállnunk innen”.

Nagymamám a Rákosi-idők nekem-boldog cukrászdáiban gyakran mesélt a békebeli marcipánról (lehet, hogy fiam neve innen ered?) és a császárzsemle osztrák átmérőjéről. Emlékszem, mennyire zavart később, hogy német földön „Semmel” helyett „Brötchen” járja. Felmenőim mind folyékonyan beszéltek a germánt, mamám fejébe bennszülött nevelőnő lopta be a „der-die-das”-t. Ma már tudom, hogy a bűvös „nihhtfordémkind”, az első német kifejezés, melyet nemzedékemnek sikerült elsajátítania, az osztrák „Hochdeutsch” pesti átköltésében kopogott a fülemben. A jó öreg Strauch úr a szomszédból eleget szenvedett, hogy legalább egyikünket föl tudja ébreszteni délutáni álmából, amikor sötétre függönyözött szobájában katonásan taglalta bátyámnak és nekem (voltunk együtt vagy húsz évesek) a kötőmód rejtett szépségeit a németben.

Bécs végül Kellér Dezső szemérmes kommentárjai szeretettették meg velem: nagyromantika helyett csöpp ironikus szentimenti. Ez a szeleteiben elémtálatl osztrák-magyar történelemben, máig sem értem hogyan, az Egészet csillantotta fel. A fordított romantikával, mellyel az osztrák átlagpolgár tekint ránk (vö. „Billigland der Magyaren”), hál’isten sokáig nem találkoztam.

Ami közös történelmünket illeti, Ferenc Józsefnek, s vele együtt az összes Habsburgnak nagyapám kedélyes hadifogoly-történetei alapján már meg is bocsátottam, mielőtt gyűlölnöm kellett volna őket. (Igaz, ő az olasz fronton esett percek alatt fogságba.) A labancokat ezzel egy időben *A Tenkes kapitánya* kedveltette meg velem. A Bécsből érkező forradalom történetét mérsékelt izgalmasnak találtam, Haynaut természetesen nem zártam a szívembe, arról pedig, hogy volt-e értelme a kiegyezésnek, kamaszkoromban hosszasan töprengtem. A kalapos királyról, Martinovicsról, a döblingi Széchenyiről és az osztrák fináncok századvégi szerepéről szóló legendák és ellenlegendák jó ideig kavargtak a fejemben.

Bécs eszázadi történetéről két forrásból szereztem benyomást: a pesti kávéházi társadalom szerfölött megkedvelt hétköznapiából (emlékszem, Freudról először Karinthy-nál olvastam), majd később, tanulmányaim során, a Komintern kevésbé elbájoló belharcából (vö. Kun Béla elveszett irattáskája). Dollfuss és Schuschnigg a történelemórán már nevük hangzásával elijesztettek. Az Anschlusst, Hitler bevonulását az archív filmekkel lelkesen ünneplő osztrák tömeg látványa újból és újból félelemmel töltött el, s ezt Duczynska Ilona személyes bája sem volt képes feledtetni, amikor a bécsi szociáldemokrácia szebb napjairól emlékezett.

A Jalta utáni Ausztriáról – szégyellem – szinte semmit sem tudtam. Az államszerződést egyszerűen ügyesnek véltem, Kreisky pedig örök adottságnak. Waldheim – minek tagadnám – ismerősebbnek tűnt U Thant-nál. Erről azonban mindössze Latabár Kálmán tehet, meg az a pár operett, mellyel a magyar televíziózás hőskorában andalítottak. A dolgok biztos másképp alakulnak, ha komolyzenei műveltségem nem cövekel le azoknál a Verdi-áriáknál, amelyeket papám dúdolgatott borotválkozás közben...

KÁDÁR UND KREISKY

Amikor letáboroztam Bécsben, sejtettem, hogy Budapest és a magyar nyelv érzelmi fogságában tart majd. Vártam azt is, hogy az irigy rácsodálkozás a helyszínen valamelyest mérséklődni fog. Mégsem hittem volna, hogy néha osztrák földön is elfog majd a vágy Európa után.

Hirdethetném persze a Máramarossziget és Palesztina között ingázó Kohnnal együtt, hogy „legjobb útközben”. Ha jók lennének az utak. (Nota bene, az itteni zöldek a Bécstől a magyar határig vezető keskeny országutat „halál-útnak” nevezik.) Vagy ha Amerikában nőttem volna fel, ahol egy őshonos (?) barátom, amikor meghallotta kimódolt sirámainkat a két dunai metropoliszt elválasztó 250 kilométerről, így torkolt le: „gyere már, ez földimogyoró!” (*come on, that's peanuts*). Igazat adtam neki. Hisz mi különbség van két egymástól 250 (25, 2500) kilométerre fekvő város között – önáluk? Csakhogy a monarchia táján a „gyere már” helyett „menj már” (*geh bitte*) járja, és nem is kell nagyon előkelőnek lennünk ahhoz, hogy a farm-illatú mogyoró metafora helyett osztrák is, magyar is „baga-telle”-t csücsörítsen, amikor azt is mondhatná a saját nyelvén: *csekélység*.

A pesti polgár szívesen feledkezik bele ebbe a különbség-azonosság játékba. A mindennapokban arat a bezzeg-Ausztria: a hótiszta árnyékszék, a kedélyes eladó és az örökké termő banánfa misi-mókusi idillje. Aligha mindenek nélkül „Megemelten” viszont a nagyívű történelmi párhuzamok vakítanak el, a „na persze, ez Közép-Európa” várva-várt biztonsága részegít. Freud és Hitler, no meg egy csipetnyi Svejk; a kávéházak, az operett világa és a szecesszió; vesztett háborúk, nacionalizmus és a nagyhatalmak közötti örlődés skizofréniája. A „tehetségesek vagyunk, de hiába” sírós önimádata.

E játékot, úgy érzem, legfőleg apró személyes élményeim tudnám szegényíteni. Talán fogom is. Igazából azonban máson töröm a fejem. A hasonlóságok nem annyira a múltban, mint inkább a jövőben érdekelnek. A különbségek pedig azért izgatnak, mert szeretném megérteni, kit mi akadályoz a múltból abban, hogy a jövőbe tartson. Mert olyan időben vetett a sors Bécsbe, amikor itt, akárcsak otthon, megint recsegní (otthon, úgy látom, roppni is) kezdtek a dolgok.

Ausztáriában a korporatív „Kammerstaat” és a vörös-fekete „Parteibuchwirtschaft” (koalíciós hatalommegosztás) építménye dűledezik, ám az újtó igyekezet csak lassan töri át a sikkasztásban, adócsalásban és korrupcióban is demokratikus „Skandalrepublik” falát. (A szociáldemokratáknál például az elmúlt hetekben a parlament elnöke, a belügyminiszter és két központi bizottsági titkár bukott meg, nem szólva egy régebbi pénzügyminiszterük és kancellárjuk elnyúló bírósági ügyeiről – sikkasztás illetve hamis tanúzás a vád –, melyek tartogatnak még néhány meglepetést.) Honunkban a „Parteistaat” omladozik, a nomenklatura egyelőre jó úton van a koalíciós-kiegyezéssel, „tagkönyvgazdaság” irányában, és a botránykrónikákból, ha Waldheimünk (még) nincs is, mi sem maradunk már ki. (K)reisky und (K)ádár – ne feledd nyájas olvasó, még a napokban fásultan hittük, a jövőnkrol is szól az aulikus tréfa...

Tapogatózás közben mindkét fél 1992 Európájától retteg és a lemaradás-felzárkózás lázában ég. Midőn egy bécsi ismerősömnek azt ecseteltem, hogy éles nyelvű magyarok onnan számítják a Balkánt, ahol hazafelé Nickelsdorfnál rázni kezd az út, azonnal visszakérdezett: jött már maga át a német-osztrák határon?

Az itteni jövőcsinálók célja a „szociális piacgazdaság” baloldali szociáldemokrata válfajának megszelídítése-liberalizálása. A honi politika a soha-nem-látott „szocialista piacgazdaságon” kezd talán túllépni egy még mindig erősen államosított (jogállamosított?) „szociális piacgazdaság” felé. Tegyük fel, de miért, hogy e lépések nem váltakoznak majd a jól ismert visszalépésekkel. Még így is félok azonban, hogy megmarad az osztrák előny: legalább akkora, mint amennyivel Kreisky előbb vonult vissza, mint Kádár.

Szomszédunkban, Közel-Nyugaton az európeerek (ezentúl méginkább vigyáznunk kell e szóval) épp attól távolodnak, amihez mi közeledünk. Jó ez így? Egyelőre nem firtatom, megfigyelem.

Bécs, 1989 április

